

УДК 159,98

RESEARCH ON THE PREVALENCE OF BULLYING AMONG ADOLESCENTS**ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШИРЕНOSTІ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ****Teslyuk V.M./ Теслюк В.М.***s.psihol.s., as.prof. / к. психол.н.*

ORCID: 0000-0003-1112-428x

SPIN: 6504-4894

Kul O.V. / Куль О.В.*master/magicmp**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroes of Defense 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України**Київ, Героїв Оборони 15, 03041*

Анотація. У статті піднято проблему шкільного булінгу серед підлітків. Показано негативні наслідки проявів булінгу, провокацію цим явищем низки психологічних проблем. У результаті анкетування вибірку досліджуваних розділено на три групи: «жертви», «агресори», учні, що не беруть у процесі булінгу активної участі. У ході емпіричного дослідження з'ясовано, що прояви булінгу характерніші школярам 12-15 років, у порівнянні із віковою категорією 16-17 років. За результатами анкетування встановлено, що найпоширенішою формою булінгу серед підлітків є вербальна (42,4 %).

Ключові слова: підліток, булінг, жертва булінгу, форми булінгу, шкільне середовище, психологічні проблеми.

Вступ.

Проблема шкільного цькування або булінгу з кожним роком стає актуальнішою. Кількість жертв булінгу також зростає. Пов'язано це з великою кількістю причин: демографічні, соціально-психологічні, індивідуально-психологічні фактори, самооцінка, соціальне прийняття або неприйняття, соціальний статус, зовнішні особливості і манера поведінки, фізична розвиненість (сила), організаційні фактори у закладах освіти (рівень довіри між вчителями і учнями, рівень уваги адміністрації до проблеми насильства та ін.).

Актуальність проблеми доводить статистика, яка показує досить невтішні результати для нашої країни. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я Україна посідає 9 місце із 42 досліджуваних країн за кількістю постраждалих від цькування, четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків.

Перші систематичні дослідження проблеми булінгу почалися в 60-70-х роках ХХ-го століття скандинавськими вченими (Д. Ольвеус, А. Пікас, Е.Роланд, П. Хайнеманн та ін.). Згодом інтерес до проблеми булінгу виявили британські дослідники (Д. Лейн, Е. Мунте, В. Ортон, Д. Таттум та ін.). У США особливу увагу булінгу почали приділяти на початку 90-х років ХХ століття. В Україні проблема булінгу тільки починає розроблятися і можна виділити праці таких авторів як К. Абслямова, А. Борщевська, С. Стельмах, А. Король, Л. Лушпай та ін.

Основний текст.

Актуальною на сьогодні є проблема булінгу в школах, що відрізняється від одноразового акту агресії. Булінг не є поведінкою, а являє собою форму групової взаємодії, в якій виявляються різні типи поведінки. Хоча булінг має схожість із конфліктом, він є специфічним типом взаємодії людей у групі, який характеризується такими специфічними рисами як повторюваність та дисбаланс сил.

Булінг є досить поширеним у суспільстві, має складну рольову структуру та різні форми прояву. За своєю сутністю булінг – це специфічна форма комунікативної взаємодії агресивного характеру, при якій сильніша (авторитетніша) особа (або група осіб) систематично і цілеспрямовано переслідує іншу (слабшу, аутсайдера). Ситуація булінгу не обмежується лише ролями «агресора» і «жертви», вона «втягує» і інших, роблячи їх активними або пасивними учасниками цих відносин.

Вивчаючи проблему булінгу у школі, більшість учених дійшли висновку, що найнебезпечнішим у цьому явищі є наслідки. Варто зазначити, що вони позначаються не лише на жертві, а на усіх учасниках цього процесу. Зокрема, у дітей, які стають об'єктами булінгу, це явище спричиняє низку психологічних проблем, а саме: депресію, низьку самооцінку, проблеми зі здоров'ям, низьку успішність, суїцидальні думки. Для таких дітей школа стає місцем постійних випробувань. Учні, з яких постійно знуцаються, виявляють небажання ходити до школи, їх успішність знижується. Також вони можуть ставати замкнутими, надмірно тривожними, недовірливими. Зважаючи на те, що переслідувачами в школі є ще діти, стає зрозумілим, що без втручання в їх особистісний розвиток вони мають великі шанси в дорослому житті стати психопатологічною особистістю [2; 3; 6].

Шкільний булінг впливає на дітей як прямо, так і опосередковано. По-перше, тривалі шкільні знуцання позначаються на власному «Я» дитини – падає самооцінка, вона відчуває себе зацькованою. Така дитина надалі намагається уникати відносин з іншими людьми. Часто буває і навпаки – інші діти уникають дружби з жертвами насильства, оскільки бояться, що самі стануть жертвами, дотримуючись старої вчительської логіки: «... Який твій друг – такий і ти». В результаті цього, формування дружніх відносин може стати проблемою для «жертви», а відторгнення в школі нерідко екстраполюється і на інші сфери соціальних відносин. Така дитина і в подальшому може жити за «програмою невдахи».

По-друге, роль «жертви» є причиною низького статусу в групі, проблем у навчанні та поведінці. У таких дітей високий ризик розвитку нервово-психічних і поведінкових розладів. Для жертв шкільного насильства частіше характерні невротичні розлади, депресія, порушення сну і апетиту, в гіршому випадку можливе формування посттравматичного синдрому.

По-третє, у підлітків шкільне насильство викликає порушення в розвитку ідентичності. Тривалий стрес породжує почуття безнадійності і безвиході, що, в свою чергу, є сприятливим ґрунтом для виникнення думок про суїцид [1; 3; 5]. Тобто, булінг заважає дитині не тільки ефективно засвоювати навчальний

матеріал, а й несе за собою негативні довготермінові психологічні наслідки.

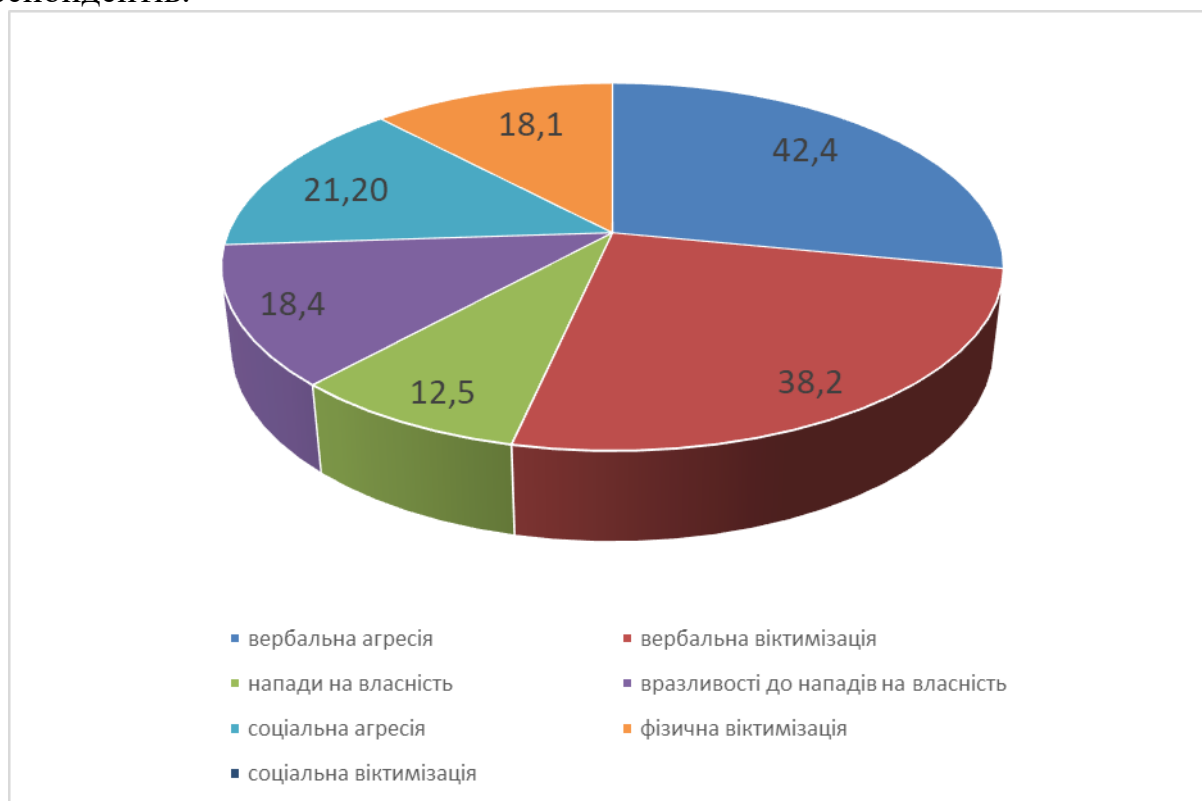
У ході нашого дослідження ми намагалися визначити серед якої вікової категорії школярів прояви булінгу є частішими та які форми булінгу є найпоширенішими серед підлітків.

У ході емпіричного дослідження була використана анкета І.О. Фурманова. Зазначена анкета, містить дві частин. Перша з них – форма А – спрямована на вивчення рівня віктимізації учня в класі. Друга – Б – присвячена вивченню проявів агресії учнями в класному колективі. Питання даної анкети відповідають чотирьом шкалам віктимізації/агресії: фізичній, вербальній, соціальної маніпуляції, нападів на власність [4].

За допомогою анкети І. О. Фурманова досліджувану вибірку було розділено на три групи: 1) «жертви» – учні, що є об'єктами булінгу; 2) «агресори» (або «булери») – учні, які є ініціаторами цькування жертви та в подальшому беруть у цьому процесі активну участь; 3) учні, що не беруть у процесі булінгу активної участі і мають середні чи низькі показники віктимізації та агресії.

В дослідженні взяли участь 124 учні ліцею №227 імені М.М.Громова міста Києва віком від 12 до 17 років. Результати анкетування підтвердили, що прояви булінгу більш характерні досліджуваним 12-15 років, у порівнянні із досліджуваними 16-17 років.

Результати анкетування показали, що у віковій групі від 12 до 15 років до групи «жертви» увійшло 8% від усіх досліджуваних; до групи «агресори» увійшло 11% респондентів. У віковій групі від 16 до 17 років до групи «жертви» увійшло 3% від усієї вибірки; до групи «агресори» також увійшло 3% респондентів.

Рис.1. Поширеність окремих видів віктимізації та агресії у % (n=76)

Після проведеного дослідження із всієї вибірки досліджуваних було відібрано 76 підлітків, які задіяні в процесі булінгу (учні 12-16 років). Групу із 76 підлітків було розділено відповідно на три групи: 1) група «жертви» (увійшли 14 осіб 12-16 років, які за результатами анкетування є об'єктами булінгу); 2) група «агресори» (увійшло 18 осіб 12-16 років, які за результатами анкетування систематично здійснюють насилля та відіграють лідерські ролі у процесі булінгу; 3) група «спостерігачі» (увійшли 44 особи 12-16 років, які за результатами анкетування не приймають активної участі в процесі булінгу, але спостерігають його в шкільному колективі).

Проведене анкетування дало можливість також встановити, що найпоширенішою формою булінгу серед підлітків є вербальна (42,4 %).

Висновки.

Проведене емпіричне дослідження підтвердило, що прояви булінгу більш характерні школярам 12-15 років, у порівнянні із віковою категорією 16-17 років, а найпоширенішою формою булінгу серед підлітків є вербальна. Перспективою подальших досліджень із даної проблематики може стати розробка корекційної програми протидії булінгу в шкільному середовищі.

Література:

1. Теслюк В.М. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування викладача : теоретико-методичний аспект: монографія. ПП Савлук М. М., 2015. 252 с.
2. Теслюк В.М. Психологічні засади формування індивідуальних стилів професійно-педагогічного спілкування у майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : збірник наукових праць. Випуск 31. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 202-205.
3. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності : термінологічний словник-довідник. Київ : НАКККиМ, 2011. 1145 с.
4. Фурманов И. А. Агрессия и насилие : диагностика, профилактика и коррекция. СПб. : Речь, 2007. 480 с.
5. Hinduja S., Patchin J. W. Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of suicide research*. 2010. Vol. 14(3). P. 206–221.
6. Roland E., Idsøe T. Aggression and bullying. *Aggressive Behavior : Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 2001. Vol. 27(6). P. 446-462.

References:

1. Tesliuk V.M. (2015). Individualnyi styl pedahohichnoho spilkuvannia vykladacha: teoretyko-metodychnyi aspekt: monohrafiia [Individual style of pedagogical communication of the teacher: theoretical and methodological aspect: monograph]. P.P Savluk M. M., 2015. 252 p.
2. Tesliuk V.M. (2006). Psykholohichni zasady formuvannia indyvidualnykh styliv profesiino-pedahohichnoho spilkuvannia u maibutnikh vykladachiv vyshchoho ahrarnoho navchalnoho zakladu [Psychological bases of formation of individual styles of professional and pedagogical communication at future teachers of higher agrarian educational institution] in zbirnyk naukovykh prats «Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia», Vypusk 31, Kyiv: Vyd. tsentr KNLU, 2006. p. 202-205.

3. Tesliuk V.M. (2011). Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : terminolohichniy slovnyk-dovidnyk [Technologies of social and pedagogical activity: terminological dictionary-reference book]. Kyiv : NAKKKiM, 2011. 145 p.

4. Furmanov I.A. (2002). Ahressyia y nasylye: dyahnostyka, profylaktyka y korrektsyia [Aggression and violence: diagnosis, prevention and correction]. SPB. : Speech, 2007. 480 p.

5. Hinduja S., Patchin J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide [Bullying, cyberbullying, and suicide] in Archives of suicide research, 2010, vol, 14(3), p. 206-221.

6. Roland E., Idsoe T. (2001). Aggression and bullying [Aggression and bullying] in Aggressive Behavior : Official Journal of the International Society for Research on Aggression, 2001, vol, 27(6), p, 446-462.

Abstract. *The article raises the issue of school bullying among adolescents. The negative consequences of bullying, provocation of a number of psychological problems by this phenomenon are shown. As a result of the questionnaire, the sample was divided into three groups: «victims», «aggressors», schoolchildren who do not take an active part in the bullying process. An empirical study found that bullying was more common in 12-15 year olds than in 16-17 year olds. According to the results of the survey, the most common form of bullying among adolescents is verbal (42.4%).*

Key words: *teenager, bullying, victim of bullying, forms of bullying, school environment, psychological problems.*

Стаття відправлена: 23.05.2022 р.

© Теслюк В.М., Куль О.В.